

ЗА РУБЕЖЕМ

Лариса МОВЧАН

РЕФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ СУЧАСНОЇ ШКІЛЬНОЇ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ В КОРОЛІВСТВІ ШВЕЦІЯ

У статті розглядається структура і зміст освітянських реформ Швеції за останні десятиріччя ХХ ст. та їх зв'язок з іношомовною політикою країни, спрямованою на постійне покращення навчання іноземних мов у школах і гімназіях.

У контексті сучасних процесів глобалізації і міжкультурної інтеграції важливого значення набуває вивчення тих предметів, які забезпечували би соціалізацію молоді та підвищували рівень її комунікабельності. До таких предметів належать іноземні мови. За останні десятиліття європейські освітні системи пройшли певні реформи. «Сучасні реформи у сфері освіти становлять складний багатовимірний процес змін, зумовлених широкою сукупністю контекстуальних чинників і передусім глобалізацією як визначною рисою сучасного етапу розвитку людства», — зазначає А. Сбруева [4]. Ці зміни не обійшли галузь іношомовної освіти.

За результатами аналізу наукової літератури [1; 3; 5] поняття «іношомовна освіта» включає комунікативний, соціокультурний та особистісний розвиток учнів, тобто процес підготовки учнів з іноземної мови з метою формування в них іношомовної компетентності. Крім того, це означає передання іношомовної культури в пізнавальному, навчальному та розвивальному аспектах. У ширшому розумінні — це система знань про іноземну мову, організація процесу навчання, методи навчання, зміст навчальних програм і планів з іноземної мови, інформаційно-технічне забезпечення процесу навчання, а також підготовка вчительських кадрів, які здатні сприяти успішному виконанню визначених цілей і завдань, пред'явлених державою до випускників загальноосвітньої школи. Враховуючи те, що «зміст освіти повинен втілювати в собі соціальний досвід» [5], зміст іношомовної освіти включає знання про природу, суспільство, досвід творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до світу засобами іноземної мови.

У сучасній педагогіці відомі дослідження з проблем зарубіжної педагогіки (Н. Абашкіна, В. Базуріна, Б. Вульфсон, С. Корсак, О. Кузнецова, Н. Лавриченко, З. Малькова, О. Овчарук, О. Першукова, О. Плахотник, Л. Пуховська та ін.). У 1960-х роках російський вчений Є. М. Соколов дослідив теорію і практику шведської школи за післявоєнний період [6]. Інший російський вчений Е. Ісмаїлов у 2004 р. провів порівняльно-педагогічний аналіз систем середньої професійної освіти Швеції та Росії [3].

Вивчаючи досвід навчання іноземних мов у більшості європейських країн (наприклад, англійської, німецької, французької, шведської та ін.), ми помітили тенденцію до все більшого використання рекомендацій Ради Європи щодо вивчення сучасних мов. Ці документи стали основними стратегіями також і для розвитку шкільної іношомовної освіти Королівства Швеція.

Мета нашої статті — проаналізувати результати впливу освітянських реформ у Королівстві Швеція на розвиток мовної політики країни.

Предмет дослідження — навчальні плани і програми з навчання іноземних мов в обов'язковій школі сучасної Швеції.

Мовна політика Ради Європи найповніше реалізується в процесі реформування змісту навчання іноземних мов в обов'язковій школі та гімназії Швеції. Зазначимо, що в цій країні єдину систему освіти становлять обов'язкова школа (grundskola) та гімназія (gymnasieskola). Обов'язкова школа охоплює дітей віком від 7 до 16 років. Безпосередньою організацією

дошкільної, обов'язкової шкільної та гімназійної освіти займається Державне управління шкіл і шкільної освіти (Skolverket), яке підпорядковується Міністерству освіти Швеції.

За оцінками спеціалістів, Швеція завжди вважалася законодавцем прогресивних освітянських реформ. По-перше, рівень освіти в ній — один з найвищих у світі. По-друге, за даними Організації економічної співпраці та розвитку, країна витрачає майже 8% валового національного продукту на освіту (для порівняння: Данія — 7,8%, США — 6,6%, Франція — 6,2%, Німеччина — 5,8%, Велика Британія — 5,3%) [15]. Особливу увагу привертає той факт, що обов'язкова освіта у Швеції була введена у 1842 р., а в своєму сучасному вигляді вона існує з 1962 р.

Вивчення іноземних мов у цій країні має давню традицію. Ще у 1477 р. в місті Уппсалі було створено перший університет, в якому вивчалися класичні мови [8]. Але найбільшої динаміки розвиток навчання іноземних мов досяг у другій половині ХХ ст. внаслідок реформ в системі шкільної освіти і впровадження державних директивних документів:

- реформа, що запровадила обов'язкову восьмирічну освіту (1950 р.) [3];
- введення обов'язкової дев'ятирічної освіти (1962 р.);
- впровадження нових навчальних планів для середньої школи у 1962 [9], 1969 [10], 1980 [7], 1994 [11] і 2000 [12] роках;

Усі зміни в освітній політиці держави супроводжувалися запровадженням нових навчальних планів і програм з усіх предметів, які вивчалися в школах і гімназіях. Ці реформи певним чином торкалися проблем навчання іноземних мов і були спрямовані на їх вирішення.

Розглянемо зміст усіх вище згаданих змін у їх історичній послідовності.

У 1950 р., враховуючи зростаючі потреби держави у кваліфікованій робочій силі, шведський парламент видав «Акт про єдину обов'язкову школу» [14] з рівними можливостями для дітей усіх прошарків населення. Термін навчання у ній становив 8 років. Разом з тим відбулися зміни у шкільній іншомовній освіті, оскільки на зміну німецькій мові було введено англійську як основну іноземну мову в обов'язковій школі, на вивчення якої відводилося лише 3 роки. Вибір англійської мови був виправданим, бо після Другої світової війни вона стрімко почала набувати статусу міжнародної мови. Також пропонувалося вивчення інших 1–2 іноземних мов на вибір. Ними були обрані німецька і французька. Викладання іноземних мов з методичної точки зору не було приведено до якогось спільного знаменника, оскільки не всі школи Швеції отримали статус єдиної, а тому не керувалися її програмними документами.

Наступна реформа освіти Швеції відбулася у 1962 р., коли було запроваджено обов'язкову дев'ятирічну освіту і на зміну єдиній школі прийшла основна (обов'язкова регулярна школа — *grundskola*) з дев'ятирічним терміном навчання. Практично в такому вигляді вона існує дотепер. Нині у Швеції є такі типи шкіл:

- основна (обов'язкова регулярна школа),
- гімназія (середня школа),
- спеціальна школа для дітей з порушенням інтелекту,
- обов'язкові саамські школи,
- спеціальне навчання для дорослих,
- спеціальні школи для дітей з вадами зору, слуху і мовлення.

У цьому ж році введено перший сучасний навчальний план для обов'язкової школи (*Curriculum for the Compulsory School System /Lgr 62/*) [9], котрий запровадив вивчення англійської мови з 4-го по 2-й клас включно. Він складався з погодинного плану (*timplan*) і програми з кожної дисципліни (*kursplan*), що визначала спільну мету для навчання усіх трьох іноземних мов — англійської, німецької і французької. Ця мета передбачала оволодіння учнями базовим лексичним і граматичним матеріалом, що включав слова, вирази, граматичні зразки, розвиток у них фонетичних навичок. Усе це разом дозволяло учням розуміти на слух ясне і чітке усне мовлення іноземною мовою, читати і розуміти зміст простих текстів, висловлюватися усно в простих ситуаціях повсякденного спілкування і мати елементарні навички письма. Цілями визначалося, що до кінця 9-го року навчання, тобто після закінчення обов'язкової школи, учень повинен був:

- розуміти на слух зміст інструкцій, повідомлень, описів, висловлених чітко та в межах знайомої і цікавої особисто для них тематики;

– володіти навичками діалогічного і монологічного мовлення для участі в розмовах на побутову тематику, а також щоб вміти висловлюватися на теми, які представляють для них особистий інтерес;

– читати і розуміти зміст загалом нескладної літератури, що включає описові, розповідні й інші тексти в межах знайомої їм тематики;

– володіти навичками письма для запиту і передання необхідної інформації, вміти розповідати або описувати що-небудь у письмовій формі;

– володіти знаннями країнознавчого характеру про деякі країни, мова яких вивчається; мати уявлення про особливості їх культури, звичаїв і традицій [9].

Останній пункт викладений у розділі «Факти» (Realia), де також зазначається, що учні повинні вміти робити усні повідомлення про Швецію, її культуру, звичаї, традиції. Практично ті ж цілі присутні в сучасних навчальних програмах з іноземних мов.

Наступний навчальний план для обов'язкової школи (Lgr69) було введено у 1969 р. [10]. Основною метою введення цього плану було відокремлення англійської мови як основної та обов'язкової мови середньої школи. У програмі з англійської мови вперше обґрунтовувалися причини вивчення цієї мови, її міжнародне значення і важливість володіння нею для шведських громадян. Наразі цілі та завдання щодо навчання англійської мови відрізнялися від цілей і завдань для вивчення німецької і французької мов, як другої або третьої іноземної мови. У програмі з англійської мови зазначено, що під час навчання англійської мови учень повинен:

– розуміти розмовну англійську мову;

– вміти чітко і зрозуміло висловлюватися англійською мовою;

– вміти слухати і розуміти тексти різного виду;

– вміти застосовувати мову в усній та письмовій формах;

– мати знання країнознавчого характеру про англомовні країни [10].

Як бачимо, з метою навчання англійської мови викладено вищі вимоги до рівня кінцевих знань порівняно з іншими мовами, що визначено словами «чітко» і «зрозуміло», «застосовувати», «володіти». Це водночас визначає комунікативну спрямованість навчання. Якщо у програмах з сучасних мов 1962 і 1969 років значна увага зверталася на припущення учнями помилок, наявність яких впливала на рівень оцінки, то у наступних планах помилка не вважалася значним недоліком навченості учнів, а більша увага зосереджувалася на комунікативній спрямованості мовлення.

У навчальному плані 1980 р. для обов'язкової школи (Läroplan för grundskolan 1980 /Lgr80/) рекомендувалося організувати навчальний процес так, щоб стимулювати бажання учнів використовувати іноземну мову, не загострюючи уваги на припущенні ними незначних помилок, тобто всіляко допомагати їм долати психологічні бар'єри при спілкуванні іноземною мовою. Така позиція відповідає основним положенням комунікативного підходу у навчанні іноземних мов, де припущення помилок вважається природнім явищем при вивченні мови.

Цей навчальний план вперше визначив основні види мовленнєвої діяльності, не відокремлюючи вивчення лексики і граматики, а саме: читання, аудіювання, мовлення і письмо [7, 168]. Вони були інтегровані в усіх навчальних програмах різними шляхами: «читання і мовлення», «аудіювання і письмо», «читання і письмо». Така інтеграція дала змогу при навчанні іноземної мови концентрувати увагу на продуктивних видах мовленнєвої діяльності, що найефективніше вирішувало питання комунікативної спрямованості методики навчання.

У 1991 р. комітет підготовки навчальних планів Державного управління шкіл і шкільної освіти почав готувати новий проект навчального плану. Головною причиною впровадження нового плану стало фокусування на питаннях змісту освіти, форм і методів навчання.

Аналізуючи зміст програм різних років, ми намагалися простежити, як змінювалися настанови шведського суспільства у галузі навчання іноземних мов. Так, зокрема, створена у 1991 р. комісія з розробки нового навчального плану в своєму звіті під назвою «Школа для освіти» (Skola för bildning /SOU1992:24/), зазначала, що «статус англійської мови як першої обов'язкової є безперечним і людям усього світу в новому тисячолітті необхідно буде володіти англійською глибше і досконаліше, ніж у 60-х і 70-х роках ХХ століття» [13]. Комісія запропонувала збільшити кількість аудиторних годин, відведених на вивчення англійської мови, та розпочати її вивчення з 1-го класу. Ці рекомендації були враховані при створенні у

1994 р. нового навчального плану для обов'язкової школи, дошкільних освітніх закладів і центрів дозвілля (Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolgormerna /Lpo94/) [11]. Він значно відрізнявся від попередніх навчальних планів тим, що програми з кожного окремо взятого предмета містили дві категорії цілей:

- загальні цілі навчання (strävansmålen);
- цілі, котрих потрібно досягти після завершенню 5-го (коли проводиться загальне тестування учнів з шведської мови, математики та англійської мови) і 9-го (після закінченню обов'язкової школи і перед вступом до гімназії) років навчання (uppnåendemålen).

«Загальні цілі навчання» сучасних мов визначали кінцеві цілі, котрих повинен прагнути досягти учень незалежно від року навчання, а саме:

- поглиблювати розуміння розмовної іноземної мови у різних ситуаціях і контекстах;
- розвивати свою здатність спілкуватися іноземною мовою усно і на письмі;
- розвивати здатність аналізувати, працювати над вдосконаленням своїх мовних вмінь щодо більшої варіативності і точності;
- розвивати вміння користуватися різними джерелами інформації іноземною мовою та критично аналізувати їх [11].

Водночас цілі, котрих повинні досягти учні до кінця 5-го і 9-го років навчання, визначають мінімум мовних і культурологічних знань, які повинен отримати учень до кінця вищезгаданого терміну, щоб отримати задовільну оцінку. Ці цілі визначають також мінімальний ступінь розвиненості мовленнєвих навичок учнів після завершення зазначених років навчання для отримання оцінки «задовільно». На відміну від планів попередніх років Lgr62 і Lgr69, основна увага звертається на розвиток комунікативних умінь учнів.

Поряд із комунікативною спрямованістю навчання іноземної мови учні повинні отримати соціокультурні знання про країну, мова якої вивчається. Навчальний план Lpo94 мав окремий розділ «Соціокультурна орієнтація» (Societal and Cultural Orientation). Щодо англійської мови перед учнями ставиться завдання:

- вони повинні мати чітке уявлення про повсякденне життя, працю, соціальні умови, культуру народів, які живуть в англійських державах;
- вміти аналізувати самостійно культурні традиції народів англійських країн.

Важливим досягненням у розвитку іноземної освіти Швеції, втіленим у плані Lpo94, було підняття статусу другої іноземної мови і запровадження вивчення третьої іноземної, починаючи з 8-го класу.

Навчальні програми 2000 р. є нині діючими і становлять нову модель опису цілей, що стосуються усіх іноземних мов, які вивчаються в обов'язковій школі та гімназії Швеції. Загальні цілі навчання дуже схожі на цілі навчання у попередній програмі 1994 р., проте до них додалися ще такі важливі цілі, як:

- розвивати здатність самостійно оцінювати свої досягнення і бути відповідальним за вивчення мови, свідомо використовувати різноманітні способи для покращення навчання;
- розвивати здатність планувати, виконувати й оцінювати завдання як самостійно, так і в співпраці з іншими;
- розвивати здатність розумітися в способах життя і культурах країн, мова яких вивчається, та проводити порівняльний аналіз з власним досвідом [12].

Таке визначення цілей спрямоване не лише на засвоєння учнями лексико-граматичних особливостей іноземної мови та соціокультурологічних знань про країну, мову якої він вивчає. Вони стимулюють в учнів здатність думати іноземною мовою, оперувати нею як засобом міжкультурної комунікації, вдосконалювати свої вміння та навички протягом усього процесу навчання в школі та після її закінчення.

Важливою особливістю усіх навчальних планів є те, що вони відзначають комунікативну спрямованість навчання іноземної мови. Остання є водночас предметом навчання і засобом усної комунікації між індивідами [10, 145]. Водночас уміння письмового мовлення визначаються як такі, якими найскладніше оволодіти.

Значна зміна у розділ «Соціокультурна орієнтація» була внесена у навчальну програму з англійської мови 2000 р. Окрім оволодіння згаданими соціокультурними знаннями, учні повинні вміти робити культурологічні порівняння на підставі власного досвіду. Це відображає

основну настанову сучасних програм з іноземних мов для шкіл Швеції: забезпечити такий рівень мовної підготовки учнів, котра дозволила б їм як майбутнім громадянам об'єднаної Європи вільно і безболісно адаптуватися в нових суспільно-політичних і соціально-економічних умовах.

Простежуючи хід змін у шкільній іншомовній освіті Швеції за останні десятиліття минулого століття, ми дійшли висновку, що державна політика у цій галузі відповідає процесам глобалізації в Європі і світі. Методологічну основу системи навчання іноземних мов в обов'язковій школі та гімназії країни становить комунікативний підхід. Важливим аспектом іншомовної політики держави є досягнення учнями високого рівня комунікативності в мовах. При організації педагогічного процесу у шведських школах і гімназіях всюди враховуються принципи і рекомендації, сформульовані в основних документах Ради Європи, котрі мають методологічну і практичну значимість. Реформи в іншомовній освіті Швеції розширили віковий діапазон вивчення мов у школі, поповнили комунікативні компетенції соціокультурними, а зміни у підході до оцінювання знань, умінь і навичок сприяють кращому оволодінню мовними і мовленнєвими компетенціями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бим И. Методика обучения иностранным языкам как наука и проблемы школьного учебника (опыт системно-структурного описания). — М.: Русский язык, 1977. — 288 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. — К.: Либідь, 1997. — 374 с.
3. Исмаилов Э. Шведская модель довузовской профессиональной подготовки. — Карлскруна, 2002. — 342 с.
4. Сбруєва А. А. Тенденції реформування середньої освіти розвинених англomовних країн в контексті глобалізації (90-і рр. – поч. XXI ст.). — Суми, 2004. — 500 с.
5. Содержание обучения иностранным языкам в средней школе: Организация речевой деятельности / Под ред. А. Д. Климентенко. — М.: Педагогика, 1984. — 144 с.
6. Соколов Е. М. Общеобразовательная школа и педагогическая мысль в послевоенной Швеции: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. — М., 1966.
7. Kommentarmaterial Lgr 80: Undervisning i främmande språk (1990). SÖ:s publikation-Läroplaner (1990:1). — Stockholm: Skolverstyrelsen och Utbildningsförlaget.
8. Lars O. Lagerqvist. A History of Sweden. — Swedish Institute, 2001. — 203 p.
9. Läroplan för grundskolan. (1962) Kungl. Skolöverstyrelsens skriftserie 60. — Stockholm: Kungl. Skolöverstyrelsen.
10. Läroplan för grundskolan. Lgr 69. Allmän del. (1969). — Stockholm: Skolöverstyrelsen och Utbildningsförlaget.
11. Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolgormerna. (Lpo 94, Lpf 94) (1994). — Stockholm: Utbildningsdepartament.
12. Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2000:4) om kursplaner och betygskriterier för kurser i amnet engelska i gymnasieskolan.
13. SOU 1992:94 Skola för bildning. Huvudbetänkande av läroplanskommitten. — Stockholm: Norstedts.
14. SOU1950:26 Utbildningsakt för Enhetsskola. (1950). — Stockholm: Utbildningsdepartament. — 168 s.
15. Education Act at a Glance. OECD Indicators 2002. — OECD, 2002. — 382 p.

Олег КОЦЮБИНСЬКИЙ

НІМЕЦЬКА ШКОЛА-ІНТЕРНАТ ODENWALDSCHULE: ДОСВІД РОБОТИ

У статті висвітлені основні принципи роботи школи Odenwaldschule (Генпенгайм, Німеччина) – представника реформаторської педагогіки. Проаналізовано організацію навчально-виховного процесу та запропоновано запозичення певних елементів в українську систему освіти.

Модернізація вітчизняної системи освіти спонукає до вивчення зарубіжного досвіду в цій галузі. Досвід Німеччини, як і багатьох інших європейських країн, є корисним для національного шкільництва, оскільки на початку ХХ ст. в ній виникли проблеми, схожі з тими, які ми маємо сьогодні в українській школі. По-перше був відсутній зв'язок змісту навчання в середній школі із практичними запитами промисловості та інших галузей економіки до